

Volksdevotie: 'santjes en kantjes'

Al bladerend in missalen en gebedenboeken treft de conservator vaak heiligen- en bidprentjes aan. Ze werden hierin bewaard of fungeerden als boekenlegger. Voor de katholieke gelovigen hebben deze massaal vervaardigde prentjes een religieuze en emotionele waarde. De communie-, andere gedenk- en beloningsprentjes zijn lange tijd gekoesterd, maar zijn tegenwoordig grotendeels verdwenen. Alleen het bidprentje is nog in zwang. Vroeger werd Sint-Antonius veelvuldig aangeroepen bij verloren voorwerpen, maar de hulp gebruiken van beschermheiligen behoort eigenlijk tot het verleden. Volksdevotie in papieren vorm staat ditmaal centraal in het beeldverhaal. Devotieprenten kregen een grote betekenis in de volkscultuur en brachten de heiligen letterlijk in huis, waar ze een vaste plek kregen. Ze werden ingelijst en in de woonkamer gehangen of aan de binnenkant van een kast- of bedsteedeur, in kelders en stallen genageld of opgeplakt. In de kinderslaapkamer werd vaak de afbeelding van de Engelbewaarder aangetroffen en die van het Hl. Hart en de Hl. Familie in de ouderslaapkamer. Men omringde zich met devotionalia oftewel religieuze voorwerpen onder andere rozenkransen, wijwaterbakjes, beelden, kruisen, gebedenboekjes, medailles en kaarsen. Zo waren de objecten bij het opstaan en het slapengaan steeds bij de hand. In de jaren zestig heeft veel moeten wijken toen het interieur moderniseerde. De heiligenprenten en huiszegen hadden een afweerfunctie. In tijden van gevaar en tegenslag riep men de hulp van bijzondere heiligen aan onder andere bij hagel, donder, bliksem, brand, overstromingen, ziekten en kwalen. Soms waren deze prentjes verstopt in de rugleuning van de bank of in de dekenkist.

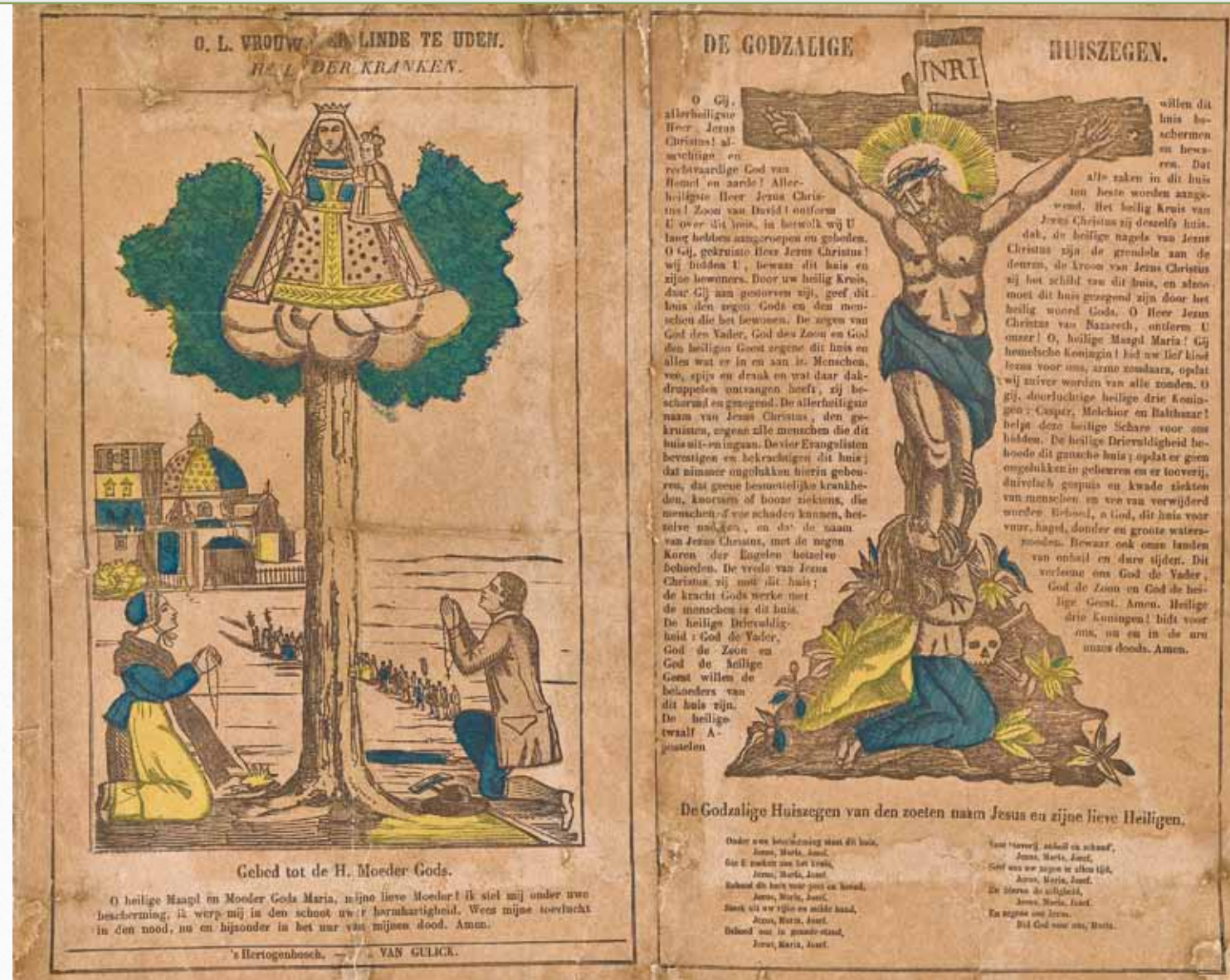
Bij dreiging werd de kastdeur geopend en werd het grote zegengebied gebeden, terwijl vader of moeder door het huis liep om alles met een in gewijd water gedoopt palmtakje te besprenkelen. Wie op bedevaart ging – om te bidden voor genezing voor zichzelf of anderen, maar ook om boete te doen voor zonden – bracht altijd iets uit de bedevaartsplaats mee. Het *bedevaartvaantje* was niet alleen een souvenir, maar werd ook relikwie bij 'het aanstrijken' aan een wonderbeeld. Thuis hing men het vaantje bij de staldeur (tot het vergaan was of opgegeten door de muizen). *Gebedsprentjes* waren bedoeld om te onderrichten. Door het gebed (veelal op rijm) te lezen en de afbeelding te bekijken kon men zich innerlijk verdiepen. Jubilee- en aflaatprentjes voor het zielenheil bevatten belangrijke informatie over de te verwerken geestelijke gunsten bij speciale kerkelijke gelegenheden. Men plaatste deze 'papiertjes met heiligdom' in het dak tegen hekserij. Ter gelegenheid van het herdenken van bijzondere gebeurtenissen als *Doop, Eerste Communie, Vormsel, Huwelijk, Priesterwijding en Jubilea en Overlijden* worden eveneens devotieprenten uitgegeven. Als beloning hebben broeders en zusters op scholen devotieprenten aan de beste leerlingen als prijs uitgereikt. Ook pastoors en kapelaans reikten deze uit voor het leren van de rozenkrans of het opzeggen van de catechismus. Religieuze prentjes werden tevens onderling als teken van vriendschap uitgewisseld. Een impressie van verschillende soorten Brabantse devotie- en gedachtenisprentjes uit de zeventiende tot twintigste eeuw. Ze zijn vandaag de dag nog steeds zeer gewilde verzamelobjecten. ■

Oproep

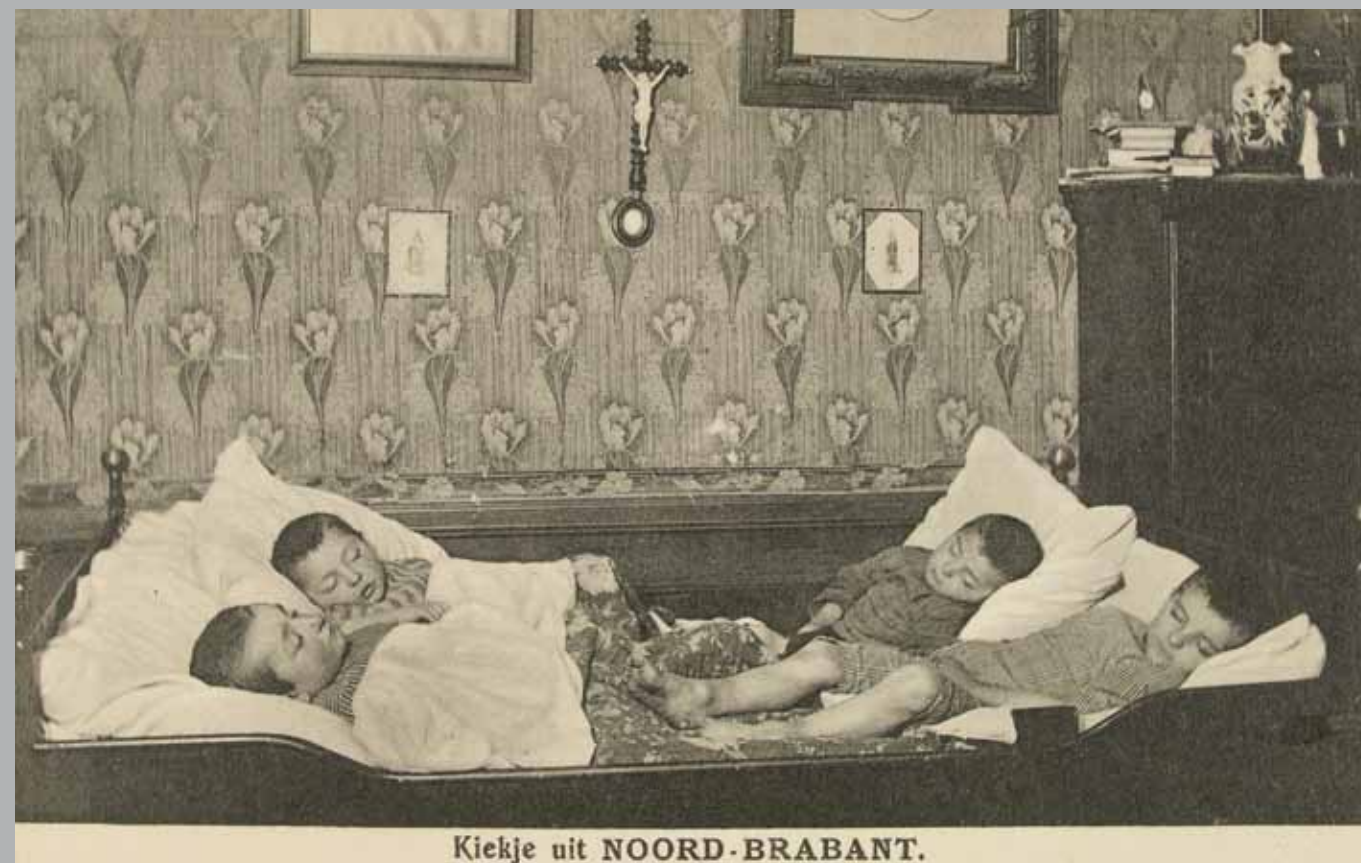
Het thema voor de tweejaarlijkse Knippenbergprijs is Volksdevotie. Op 17 november 2018 wordt de prijs uitgereikt in Oisterwijk. Tot 15 september 2018 kunt u personen of projecten voordragen voor een nominatie. Kijk op: www.knippenbergpenning.nl

Tip

Het tijdschrift *Devotionalia: Periodiek voor verzamelaars van devotionalia* bevat een schat aan informatie over dit fenomeen. Het blad verschijnt zes keer per jaar.

Huiszegen werd meestal meegebracht uit een bedevaartsplaats en werd gelezen als er onweer dreigde los te barsten. Links geeft het wonderbeeld van Onze Lieve-Vrouw ter Linde te Uden met op de achtergrond bedevaartsoord Scherpenheuvel weer. Rechts is een gekruisigde Christus afgebeeld met gebed. Bossche drukker W. van Gulick vervaardigde deze houtgravure vóór 1860. (Brabant-Collectie, Tilburg University)

In de woonkamer, Hulsel, 1963.
(Foto: © Gaston Remery, Brabant-
Collectie, Tilburg University)

In de slaapkamer, Waalre, ca. 1910. Magnesiumopname bij avond: kinderen
van familie Derijks slapend in één bed.
(Foto: © Jan Bijnen, Brabant-Collectie, Tilburg University)

Hl. Agatha (aanroepen tegen kwalen aan de borsten en bij bescherming huizen tegen brand). Kopergravure van Philippe De Mallery (1598-na 1634) en Jan Cnobbaert (1590-1637). (Brabant-Collectie, Tilburg University)

Hl. Martinus (aanroepen bij bedwateren, alcoholisme, huiduitslag, koorts, pokken, roos, slangen en wormen; de wonderen bestonden uit genezingen van langdurig zieken). Ingekleurde kopergravure van Michiel Cabbay (ca. 1660-1722). (Privécollectie)

Hl. Barbara (aanroepen tegen blikseminslag of brand en bij onverwachte dood). Ingekleurde kopergravure van Cornelis de Boudt (ca. 1660-na 1735). (Brabant-Collectie, Tilburg University)

Hl. Joseph (patroonheilige voor timmerlieden en handwerkslieden). Gedrukt bij A.G. van Dijck, Eindhoven, 1861. (Privécollectie)

Ecce Homo (Christus als Man der Smarten wordt door Pilates getoond aan de menigte Joden voor het gerechtsgebouw in Jeruzalem). Ingekleurde kopergravure van F. Huberti (ca. 1630-1687). (Privécollectie)

De gekruisigde Christus (aflaat voor 5 dagen: kwijtschelding van zonden). Ingekleurde kopergravure van Jac. De Man (ca. 1650-1719). (Privécollectie)

Maria Boodschap = Ave gratia plena. Ingekleurde kopergravure van Michiel Cabbay (ca. 1660-1722). (Privécollectie)

Mater Decor Carmeli. Kopergravure van onbekende maker. (Privécollectie)

Vanaf 1910 bepaalde Paus Pius X dat kinderen hun Eerste Communie mochten doen als ze de 'jaren van verstand' hadden bereikt op 7- of 8-jarige leeftijd. Voor die tijd was het gebruikelijk dat ze pas op 12-jarige leeftijd of nog later deden. Communicantje in Brabantse klederdracht (volwassenkledij) met sluier en sieraden, Bavel, circa 1890. (Fotograaf onbekend. Brabant-Collectie, Tilburg University)

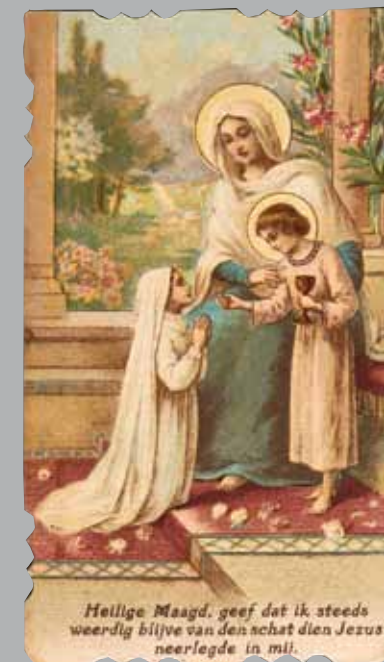
Communicantje als 'bruidje' in wit, 's-Hertogenbosch, 1963. (Fotograaf onbekend. Privécollectie)

Negentiende-eeuws machinaal vervaardigd kanten exemplaar uit Parijs. (Privécollectie)

Gedachtenisprentje H. Communie omstreeks 1900. (Privécollectie)

Herinneringsprentje aan Eerste H. Communie van Bertha Venmans in de Parochiekerk van H. Maria Brigida, Geldrop, 15 mei 1929. (Privécollectie)

Herinneringsprentje aan Eerste H. Communie van Willemientje van der Steen in de Parochiekerk van H. Antonius, Felle-noord te Eindhoven, 14 mei 1953. (Privécollectie)

Neomist Chapel verlaat de St. Lambertuskerk na het opdragen van zijn eerste Heilige Mis, Eindhoven (Gestel), 1952. (Foto: © Martien Coppens | Nederlands Fotomuseum, Rotterdam. Brabant-Collectie, Tilburg University)

Gedachtenisprent
Eerste H. Mis door
Alphonsus Somers in
de Parochiekerk te
Budel op 8 april 1896.
(Privécollectie)

Machinaal vervaardigd
met kanten randversie-
ring herinneringsprent-
je H. Priesterwijding
(28 mei 1904 Kathedraal van St. Jan te
's-Hertogenbosch) en
Eerste H. Mis (op 2 juni
1904 Kapel Seminarie
Haaren) door F. J. Lom-
melaars.
(Privécollectie)

Gedachtenisprentje
Wilhelmina Liebrechts
bij haar intrede in het
Klooster des Zusters
Franciscanessen te
Veghel op 17 februari
1938.
Gedrukt bij Lindner,
Eindhoven.
(Privécollectie)

Herinneringsprentje
Gouden Professiefeest
van Pitronella Rasen-
berg, als begintje op
het Begijnhof te Breda,
op 13 november 1950.
(Privécollectie)

Katholieke arbeidersmeisjes van de St. Jozefparochie uit Dongen liepen jaarlijks in de meimaand in 1943 naar de Hasseltse kapel in Tilburg. Enkele meisjes hebben een bedevaartvaantje in de hand.
(Fotograaf onbekend. Collectie: Regionaal Archief Tilburg)

Bedevaartsvaantje
Hasseltsche Kapel,
Tilburg.
Lithografie gedrukt
door A. Reijnen, Tilburg.
(Brabant-Collectie,
Tilburg University)

Bedevaartsvaantje
St. Antonius-kerk,
Waalwijk.
Lithografie gedrukt
door gebroeders
Verbeeck, Kevelaer.
(Brabant-Collectie,
Tilburg University)

Hl. Bloedprocessie Bosten. Affiche ontworpen door Tjjs Dorenbosch, 1951. (Brabant-Collectie, Tilburg University)

Van boven met de klok mee:
Zijden stof met aanraking
 van wonderlijk corporale met het kostbaar Bloed te Boxmeer (t.b.v. onheil afwe- ren en genezende kracht bij ziekten en verwondingen).
Agnus Dei
 (een stoffen medaillon als relikwie met een stukje gewijde witte was met daarop afbeelding van het Lams God hierin genaaid, gedragen om de hals of op het lichaam)
Bloedende wonden- prentje
 (afsmeken van geen pijn bij opgelopen eigen wonden).
 Bovenste twee afkomstig uit Brabant-Collectie. Tilburg University. Onderste drie afkomstig uit privécollectie.

Overleden tweeling Leonardus en Petrus Johannes Migchels in kistje – Aarle-Rixtel, 1911.
 Het was gangbaar om devotieprenten bij de kist – op het kinderlijkje gelegd – in te sluiten. Men dacht dat het zou helpen om de overstap te maken naar het hiernamaals.
 (Foto: © Tinus Swinkels | Erven Swinkels. Brabant-Collectie, Tilburg University)

Bidprentje pastoor Adrianus van Lith uit Rosmalen, overleden in 1822, voorzien van de voorstelling St. Anna. Kopergravure van Th. Van Merlen (1609-1672). (Brabant-Collectie, Tilburg University)

Van links naar rechts:
 Bidprentje 7-jarige Noortje Jaspers uit Valkenswaard, overleden in 1936. (Privécollectie)
 Bidprentje 1-jarige Catherina Dingena Maria van Grotel uit Riethoven, overleden in 1964. (Privécollectie)
 Bidprentje Tertiariis Wilhelmina Suijkers uit Waalre, overleden in 1894. (Privécollectie)
 Bidprentje Allegonda van den Oldenbeek, overleden te 's-Hertogenbosch in 1916. (Privécollectie)

